

A Három Tenger Kezdeményezés mint a gazdasági elmaradottság és elszigeteltség ellenszere?

The Three Seas Initiative as a Solution to Economic Underdevelopment and Isolation?

Szabó Georgina

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.2.2

Összefoglaló: A 2016 óta működő Három Tenger Kezdeményezés (3SI) a Balti-, az Adriai- és a Fekete-tenger által határolt, tizenkét európai uniós államot magában foglaló regionális kooperáció, amelynek a történelmi előzményei Józef Piłsudski egykori lengyel államfő idejére nyúlnak vissza. Az egyfajta rugalmas államfői fórumnak tekinthető együttműködés célja, hogy az infrastruktúra, az energiaügy és a digitalizáció terén javítsa a tagállamai közötti – elsősorban észak-déli irányú – összeköttetéseket. Az egyes tagországok általában – a saját geopolitikai helyzetüknek megfelelően – más-más területeit és projektjeit létesítik előnyben a kezdeményezésnek. Napjainkban viszont a 3SI szomszéd-ságában zajló orosz–ukrán háború az energiaügy irányába terelte a figyelem jelentős részét, annak mielőbbi diverzifikálását sürgetve.

Kulcsszavak: kezdeményezés, *Intermarium*, *Trimarium*, infrastruktúra, energiaügy

Abstract: *The Three Seas Initiative (3SI), which has been in operation since 2016, is a regional cooperation among twelve European Union states bordered by the Baltic, Adriatic, and Black Seas and its historical antecedents date back to the time of former Polish head of state Józef Piłsudski. The objective of this cooperation functioning as a flexible head-of-state forum is primarily to improve the connections among the member states – mainly in the north–south direction – in the fields of infrastructure, energy issues, and digitalization. The individual member states usually prefer different projects and areas of the cooperation, based on their own geopolitical situation. Nowadays, however, the Russian–Ukrainian war taking place next door to the Initiative has directed a significant part of the attention towards the matters of energy issue, urging its diversification as soon as possible.*

Keywords: *Initiative, Intermarium, Trimarium, infrastructure, energy situation*

Bevezetés

Az 1989/90-es rendszerváltásokat követően Közép- és Kelet-Európában sorra alakultak meg a különböző tagállamokat tömörítő regionális együttműködések, amelyek kezdetben többnyire a korábbi szovjet rendszertől történő elszakadást és a tagállamok euroatlanti integrációjának előmozdítását tekintették a fő célkitűzésüknek. Miután a régió államainak a jelentős része az Európai Unió 2004-es, 2007-es és 2013-as keleti bővítése során megvalósította az elsődleges célját, ráébredtek, hogy a csatlakozás ellenére számos területen még mindig jelentősen elmaradnak az Európai Unió centrumának országaitól. A felzárkózásuk megvalósításához és az érdekképviselésük megfelelő biztosításához ismét regionális együttműködések hívtak segítségül. Ez részben a korábbiak célkitűzéseinek a módosítását, részben új kooperációk életre hívását jelentette, amelyek más-más tagsággal, más-más területeken igyekeznek biztosítani ezen országok fejlődését.

A jelen tanulmány által vizsgált Három Tenger Kezdeményezést (*Three Seas Initiative*, 3SI) lengyel és horvát indítványra alapította 2016-ban tizenkét közép- és kelet-európai EU-tagállam. A részes országok célkitűzése elsősorban az, hogy javítsák a régión belüli elmaradott észak-déli irányú összeköttetéseket. Ezt többnyire autópályák, vasutak, gázvezetékek és kommunikációs hálózatok kiépítésével próbálják megvalósítani. A jelen munkám célja, hogy bemutassam az e kevésbé ismert együttműködésben rejlő, de eddig sok esetben sajnálatos módon kihasználatlanul maradó lehetőségeket, az elért eredményeket, valamint a felmerült nehézségeket. Ennek során ismertetem a 3SI történelmi előzményeit, nemzetközi megítélését, az eddigi csúcstalálkozók jelentősebb eredményeit, célkitűzéseit, főbb projektjeit, valamint az egyes tagállamoknak a kezdeményezéshez való viszonyát.

Előzmények

A Három Tenger Kezdeményezés kezdeti koncepciója a lengyel politikai gondolkodásban már közel száz évvel ezelőtt megfogalmazódott. Az együttműködés elsősorban az első világháború után megszületett *Intermarium* (Tengerköz) elgondoláshoz vezethető vissza, amelynek atyjaként Józef Piłsudski egykori lengyel államfőt tekintjük,¹ aki az elképzeléssel elsősorban Németországnak és Oroszországnak a Lengyelországra gyakorolt befolyását szerette volna ellensúlyozni. A tervek szerint az együttműködés önálló, szuverén államok szövetségét jelentette volna, ami újdonságot jelentett abban a térségben, amely korábban mindig valamely elnyomó nagyhatalom befolyása alatt állt. Fontos volt továbbá, hogy a szövetség a szokásos nyugat-keleti irányú függőségi rendszert kiegészítette volna egy észak-déli irányú elköteleződéssel.²

Az elképzelésnek azonban akadtak ellenzői is. Lengyelországban elsősorban Roman Dmowski, aki az 1921-ben megkötött rigai béke értelmében Lengyelországhoz került ukrán, belorusz és litván területek miatt veszélyben érezte az ország kiegyensúlyozott szovjet-orosz kapcsolatait, illetve tartott az ország soknemzetiségűvé vált jellegéből adódó további konfliktusoktól is.³ A legtöbb nyugati állam szintén nem támogatta a tervet,⁴ Magyarország pedig nem tartotta megvalósíthatónak azt, ugyanis érezte, hogy az akkoriban megalakult kisantant országai nem szeretnék lazítani hazánk térségbeli elszigeteltségén.⁵ Az *Intermarium* koncepció egy nagyobb területre vonatkozott volna, mint a napjainkra megvalósult Három Tenger Kezdeményezés: többek között oda tartozott volna Skandinávia, a balkáni országok, Olaszország és Ukrajna is.⁶ A két koncepció közötti legfőbb különbségnek pedig a védelmi aspektus számít: az *Intermarium* legfontosabb célja ugyanis a német és az orosz imperialista törekvésekkel szemben egy egységes katonai tömb létrehozása volt.⁷

Piłsudski 1935-ös halálát követően a „Harmadik Európa” koncepció atyja,⁸ Józef Beck külügyminiszter vitte tovább az elképzelést.⁹ Szerinte az együttműködés alapját egy Skandinávia és a Balkán felé is nyitva álló lengyel–magyar–román szövetség jelenthette volna. Ezt viszont akadályozta, hogy a magyar–román viszony időközben kiéleződött,¹⁰ illetve Vilnius Lengyelországhoz kerülésével a lengyel–litván kapcsolat is megromlott. 1939-ben pedig, miután szeptember 1-jén a német, szeptember 17-én pedig a szovjet csapatok is bevonultak, Lengyelország eltűnt a térképről. Franciaországban emigráns kormány alakult, amelynek feje, Władysław Sikorski a közép-európai térség föderatív összefogására vonatkozó tervéhez megpróbálta megszerezni a nagyhatalmak támogatását.¹¹ Az 1943-as teheráni értekezlet, illetve az 1945-ös jaltai megállapodás viszont a lengyel érdekeket figyelmen kívül hagyta, s így az együttműködés is háttérbe szorult. Lengyelország pedig a szovjet érdekszférába került.¹²

Az 1960-as években két lengyel emigráns író, Jerzy Giedroyc és Juliusz Mieroszewski dolgozta ki a Kelet-Közép-Európa föderalizálását célzó Giedroyc–Mieroszewski-doktrínát. Az új koncepció elfogadta a háborút követő jaltai területi rendezést, és a lengyel–orosz kapcsolatok normalizálódása érdekében kulcskérdésnek tekintette a korábban Lengyelország részének számító ukrán, litván és belorusz területek függetlenségét.¹³

Az *Intermarium* projekt felélesztése

Az *Intermarium* projekt – más néven történő – 21. századi felújítására Lech Kaczyński lengyel államfő idején kerülhetett sor, aki az elnöksége alatt tényleges lépéseket is tett az energetikai tervek megvalósítására. Ezek részét képezték az Azerbajdzsán, Grúzia, Moldova, Románia, Ukrajna, valamint a balti államok részvételével megrendezett találkozók, amelyek egy, az azeri energiahordozók

Lengyelországba jutását, s az európai energiaellátás diverzifikálását lehetővé tevő vezetékrendszer kiépítését célozták. Hasonló célt szolgáltak a kaukázusi államokba tett látogatásai is.¹⁴

A projekt Kaczyński halála után, röviddel azt követően került ismét előtérbe, hogy 2015. február 19-én Kolinda Grabar-Kitarovićot beiktatták Horvátország államfőjévé, augusztus 6-án pedig Andrzej Duda letette az elnöki esküt Lengyelországban.¹⁵ A Trimariumnak is nevezett¹⁶ Három Tenger Kezdeményezés létrehozását ugyanis 2015-ben a lengyel és a horvát elnök közösen vetette fel.¹⁷ Az ő indítványukra találkozott egymással az ENSZ Közgyűlésének előestéjén, 2015. szeptember 29-én New Yorkban Bulgária, Horvátország, Lengyelország és Románia elnöke, Észtország, Lettország, Litvánia, Magyarország és Szlovákia külügyminisztere, valamint Ausztria, Csehország és Szlovénia egyes alacsonyabb rangú tisztviselője. A résztvevők bejelentették a 3SI létrehozását, és a következő ülést a horvátországi Dubrovnikba hívták össze.¹⁸

Az akkor megszületett együttműködésnek az Intermarium-projektrel történő összekapcsolhatóságát viszont egyesek kétségbe vonják, amit részben az eltérő célkitűzésekkel magyaráznak. Az első világháború utáni kezdeményezés fő aspektusának a védelem számított, vagyis az, hogy a régió katonai téren egységet képezzen Oroszország és Németország között, s ellen tudjon állni a nagyhatalmak imperialista céljainak. A mai elképzelésben viszont a katonai szempont kevésbé van jelen, inkább az infrastruktúra és a gazdaság – elsősorban az energiaügy – került előtérbe.¹⁹ Az eredeti Intermarium projekt a Balti-, az Adria- és a Fekete-tenger által határolt háromszög államait kívánta összefogni.²⁰ A mára megvalósult Három Tenger Kezdeményezés e területnek csak egy részét, 12 közép- és kelet-európai EU-tagállam – Ausztria, Bulgária, Csehország, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia – szövetségét foglalta magában a létrejöttékor.²¹

A Három Tenger Kezdeményezés nemzetközi megítélése

A 3SI létrehozásakor kérdéses volt annak a nemzetközi fogadtatása. Egyrészt még élt az egykori *Intermarium* koncepció emléke, amely elsősorban a régióbeli német és orosz befolyás visszaszorítását célozta, így egyes országoknak kétségeik voltak a jelenlegi kooperáció célkitűzéseivel kapcsolatban. Másrészt felmerült a kérdés, hogy az együttműködés vajon mennyiben válik majd az azt alapító Lengyelország hatalmi törekvéseinek a kiszolgálójává. Az Európai Unió területén létrejövő kooperációként pedig kiemelt jelentősége volt mindemellett az uniós szervezetekkel való együttműködési képességnek, hajlandóságnak. A kezdeményezés sikerét mutatja, hogy az Amerikai Egyesült Államok mellett ma már az Európai Bizottság és Németország is a 3SI stratégiai partnerének számít.²²

Mivel a kezdeményezés mindegyik országa tagja az Európai Uniónak,²³ már az együttműködés létrehozásánál igyekeztek kiemelni, hogy az nem kíván az EU-val versengeni, inkább kiegészítené azt.²⁴ A jelentős gazdasági elmaradottság, fejlettségbeli különbség miatt ugyanis a keleti részen fekvő uniós államoknak minden elérhető forrásra szükségük van, ha mérsékelni akarják a Nyugattól való infrastrukturális lemaradást. Ennek során igyekeznek elsősorban az EU infrastrukturális beruházásait (transzeurópai közlekedési hálózat, TEN-T) megnyerni a régió projektjei számára, de amennyiben a kitűzött célok megvalósítására uniós forrás nem állna rendelkezésre, akkor megpróbálják azokat a 3SI keretein belül, más forrásból finanszírozni. A Három Tenger Kezdeményezés célja alapvetően az EU energia- és közlekedéspolitikai céljainak a megvalósítása.²⁵ Nem akarja az uniós intézményeket felváltani, aláásni, hanem a két- vagy többoldalú szubregionális kapcsolatokat javítaná az európai integráción belül,²⁶ s ezzel hozzájárulhat az uniós kérdésekről, külpolitikáról alkotott nézetek összehangolásához is.²⁷ Brüsszel mindezek hatására támogatóan viszonyul az együttműködéshez, és abba is beleegyezett, hogy a projektek jelentős részét finanszírozza – azonban azok megvalósításához további forrásokra is szükség van.²⁸

A varsói politikai felfogás szerint az Európai Unióban elkülönül a centrum és a periféria. Az együttműködés célja ezért segíteni a régió versenyképességét és a centrumhoz történő felzárkózását.²⁹ A geopolitikai helyzetéből adódóan Lengyelország előtt ugyanis két lehetőség áll: vagy a Nyugat perifériájává válik, gazdaságilag Németországtól függve, vagy regionális gazdasági hatalomra szert téve közép-európai nagyhatalommá fejlődik.³⁰ Berlin éppen ezért eleinte kritikusán vélekedett a kezdeményezésről, mivel számára nem előnyös a keleti szomszédságában egy olyan együttműködés megléte, amely részben Németország ellensúlyozását, részben Varsó esetleges vezető szerepét szolgálja a térségben.³¹ A későbbiekben azonban a német álláspont enyhült, az együttműködés partnerországa lett,³² valamint felmerült a csatlakozásának a lehetősége is, hogy a lengyel és az amerikai tevékenységet kiegyensúlyozza a térségben.³³

A cseppfolyósított gáz (LNG) egyik legnagyobb exportőreként³⁴ az Egyesült Államok számára az elsődleges cél a régióban az Oroszországtól való energiafüggés csökkentése és az amerikai LNG iránti kereslet növelése.³⁵ Éppen ezért Washington politikai és üzleti érdekből is³⁶ pénzügyi támogatást nyújt az együttműködésnek.³⁷

Oroszországnak az energiapiacra elfoglalt helyéből – a kőolaj-, földgáz- és szénszállításból – adódóan jelentős befolyása van az Európai Unió országaira.³⁸ Így számára nem tűnik előnyösnek a régióban egy olyan együttműködés megléte, amely részben az energiaforrások diverzifikációját és ezzel a Moszkvától való függés csökkentését célozza. Az ebből eredő problémák megelőzése érdekében 2017 októberében Kolinda Grabar-Kitarović horvát államfő arról próbálta

Vlagyimir Putyin orosz elnököt biztosítani, hogy a kezdeményezés nem az utóbbi hazája ellen irányul.³⁹

Ami Pekinget illeti, eleinte nagy érdeklődést mutatott a Három Tenger Kezdeményezés iránt, még olyan javaslatot is tett, hogy az együttműködés részeként épülő *Via Carpatiát* kössék össze az Új Selyemúttal. Az Egyesült Államok és az Európai Unió viszont – úgy tűnik, sikeresen – igyekeznek Kínát eltávolítani a 3SI projektjeitől.⁴⁰ Külön érdekes, hogy a tizenkét tagállamból tizenegy a Kína által vezetett 17+1 formációban is részt vett – Ausztria abban nem volt érdekelt –, mára azonban az utóbbiból a balti államok már kiléptek. Ebből adódóan felmerülhet, hogy az USA és az EU részben a kezdeményezésnek nyújtott támogatáson keresztül szeretett volna reagálni Kínának a régióra gyakorolt gazdasági befolyására.⁴¹

A kezdeményezés csúcstalálkozói

A Három Tenger Kezdeményezés első csúcstalálkozóját 2016. augusztus 25–26-án tartották a horvátországi Dubrovnikban. Az értekezleten részt vett a kínai külügyminiszter-helyettes, aki javaslatot tett a Kínával történő gazdasági együttműködésre, valamint megjelent James Jones korábbi amerikai nemzetbiztonsági tanácsadó is, aki a szövetségnek az Európa biztonságában betöltenő szerepét igyekezett kiemelni.⁴²

A 2017. július 6–7-iki, varsói csúcson⁴³ Donald Trump amerikai elnök is részt vett.⁴⁴ Akkor hozták létre a Három Tenger Üzleti Fórumot is annak érdekében, hogy a 3SI globálisan felvehesse a kapcsolatot a világ más részeinek az üzleti szereplőivel. A fórumhoz Trump is támogatást ígért, mivel az energiaügy terén a céljai megegyeztek a térség államaival.⁴⁵ Az üzleti fórum mára a kezdeményezés egyfajta védjegyévé vált, amely olyan világszervezeteket is képes magához vonzani, mint a Nemzetközi Valutaalap, a Világbank vagy a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD).⁴⁶

2018. szeptember 17–18-án Romániában, Bukarestben tartották meg a csúcstalálkozót,⁴⁷ amelynek idején létrehozták a Három Tenger Befektetési Alapot (*Three Seas Initiative Investment Fund*, 3SIIF).⁴⁸ A 3SIIF piaci alapon működik, mind az állami, mind a magánbefektetők számára nyitva áll.⁴⁹ A találkozón részt vett Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság elnöke,⁵⁰ James Richard („Rick”) Perry, az Egyesült Államok energiaügyi minisztere, valamint Németország külügyminisztere, Heiko Maas is.⁵¹ Az utóbbi jelezte, hogy hazája folyamodni fog a szervezetben való rendes tagságért.⁵²

A 2019. június 5–6-án a szlovén fővárosban, Ljubljánában megrendezett csúcson Németország már államfői szinten volt jelen, ugyanis részt vett Frank-Walter Steinmeier német elnök is, s ismét ott volt az Európai Bizottság, illetve az Egyesült Államok képviselőjében Jean-Claude Juncker és Rick Perry.⁵³

A 2020. október 19-ére, az észti fővárosba, Tallinnba összehívott csúcstalálkozóra⁵⁴ végül a Covid19-járvány miatt jórészt online formában került sor. De még júniusban – első alkalommal – a tagállamok külügyminiszterei is megbeszélést tartottak, ami az együttműködés jelentőségének a növekedését jelzi. A befektetési alappal kapcsolatban is fontos előrelépések történtek egyes tagállamok, valamint az Egyesült Államok hozzájárulása révén.⁵⁵ A 3SIIF működéséhez Lengyelország és Románia együttesen 500 millió eurót ajánlott fel, amit további kilenc tagállam 20-20 millió eurós hozzájárulással egészített ki. A rendelkezésre álló egyéb forrásoknak köszönhetően az alap 913 millió eurós tőkével kezdhette meg a tevékenységét. A működéséhez Washington is jelentős támogatást ígért, de azt attól tette függővé, hogy a tagországok képesek lesznek-e az általa elvárt mértékben növelni az alap költségvetését.⁵⁶

A 2021. július 8–9-én, a bolgár főváros, Szófia adott otthont a csúcstalálkozónak,⁵⁷ amelyen kiemelték, hogy az együttműködésen kívüli országokat is be kívánják vonni egyes projektek megvalósításába.⁵⁸

A Három Tenger Kezdeményezéshez tartozó országok vezetői hetedik alkalommal 2022. június 20–21-én, már az orosz–ukrán háború idején találkoztak. A lett fővárosban, Rigában közösen elítélték Oroszország Ukrajna elleni agresszióját, illetve az utóbbinak az együttműködéshez való csatlakozását szorgalmazták. Az eseményre vendégként meghívták Ukrajna képviselőjét is.⁵⁹ Az akkor elfogadott nyilatkozatban a tudomány, az oktatás, a technológia és az innováció területén sürgették a további erőfeszítéseket.⁶⁰

2023. szeptember 6–7-én, a tagállamok közül elsőként, Bukarest másodjára is otthont adott a csúcstalálkozónak.⁶¹ A házigazdák prioritásként kezelték Ukrajna, a Moldovai Köztársaság és Georgia felvételét a 3SI projektjeibe, mivel – a tagállamok jelentős részéhez hasonlóan – Románia azok euroatlanti integrációjának a támogatója.⁶² A pozitív hozzáállásnak geopolitikai okai is vannak, ugyanis a csatlakozásukkal az Európai Unió hatalmi centruma még keletebbre tolná.⁶³ Végül a résztvevők úgy döntöttek, hogy Moldova és Ukrajna társult tagként csatlakozhat, Görögországot pedig felvették a tagok közé – így az Égei-réven négyre nőtt a tengerek száma.⁶⁴ Románia Németország és az Észak-macedóniai Köztársaság belépését is üdvözölte volna.⁶⁵

Legutóbb idén április 11-én, a litván fővárosban, Vilniusban ültek össze a tagországok vezetői, s megjelent körükben Volodimir Zelenszkij ukrán elnök is, aki a tagországok támogatását kérte. A résztvevők határozottan elítélték az oroszok háborúját, és kifejezték, hogy a 3SI fontos szerepet tölthet be Ukrajna újjáépítésében. Továbbá üdvözölték, hogy Japán is csatlakozott a szervezet stratégiai partnerei közé, és nagy jelentőséget tulajdonítottak az EU további bővítésének.⁶⁶

A 2025-ös üzleti fórumnak és a csúcstalálkozónak a tervek szerint Magyarország lesz a házigazdája.

A kezdeményezés működése, célkitűzései

Az együttműködés nem intézményesült,⁶⁷ azt egyfajta rugalmas államfői fórumként határozták meg, amely a kormányok, az üzleti szereplők és a civil szervezetek közötti együttműködés erősítését célozza.⁶⁸ Felmerül viszont a kérdés, hogy az elnökök közötti találkozóknak és azok eredményeinek milyen hatással lehet a kormányok hatáskörébe tartozó területeken. Nem fenyegetnek-e a részes államok döntéshozatalának a megbénításával, különösen abban az esetben, amikor egy tagországban az állam- és a kormányfő két ellentétes ideológiai blokkhoz kötődik? Hatalomváltás esetén szintén problémát okozhat, ha az új elnök nem kívánja folytatni a korábbi által kötött megállapodásokat.⁶⁹

Mivel a régió infrastruktúrája és energiaellátása – jelentős részben Németország és Oroszország gazdasági befolyásának következtében – kelet-nyugati irányban épült ki, hiányoznak az észak-déli összeköttetések, így a tagállamok között gyakran hosszú és nehézkes az ilyen irányú közlekedés, szállítás és kommunikáció. Ennek megfelelően az együttműködés célja, hogy elsősorban e téren segítse elő vasutak, autópályák, gázvezetékek és kommunikációs hálózatok kiépítését és mindezzel a tagállamok közötti kapcsolatok javítását,⁷⁰ azok egymástól való elszigeteltségének a csökkentését.

Infrastruktúra

Az infrastruktúra-fejlesztés terét érinti az együttműködés legtöbb tevékenysége: a projektek 49 százaléka ezt a célkitűzést szolgálja.⁷¹ A térségbeli infrastruktúra bővítésének a fontosságát kétségtelenül igazolja, hogy az a kezdeményezés tagállamainak a szovjet blokkhoz tartozása idején sokkal gyengébb volt, mint amilyen a második világháborút követően Nyugaton kiépült.⁷²

Az infrastruktúra területéhez tartozik többek között a – Magyarországot is érintő – *Via Carpatia* elnevezésű, autópályákból, illetve gyorsforgalmi utakból felépülő, összesen körülbelül 3300 km hosszú közlekedési folyosó, amelynek az elkészültét 2016-ban, a tervek aláírásakor, 2026-ra irányozták elő. Az úthálózat a litvániai kikötővárost, Klaipédát köti majd össze a görögországi Szalonikival, amelynek az egyik leágazása a romániai Konstancáig, a másik a bulgáriai Szvilengrádig tartana. Az építkezés megvalósítása során azonban csúszások történtek, ezért kérdésessé vált a 2026-os határidő betarthatósága.⁷³

Elsősorban a balti államok számára lényeges projekt a *Rail Baltica*, illetve a *Via Baltica* létrehozása.⁷⁴ Míg az előző a vasúti összeköttetést kívánja megteremteni a balti államok, valamint Lengyelország között, addig az utóbbi egy ezen országokon áthaladó autópálya kiépítését szorgalmazza.

A *Rail-2-Sea* projekt a romániai Konstancia és a lengyelországi Gdańsk kikötőjének a vasúti összeköttetését célozza. Az útvonal négy állam – Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és Románia – területét érintené.⁷⁵

Energiaügy

Az energiaügyet kívánja szolgálni a Három Tenger Kezdeményezés projektjeinek 37 százaléka.⁷⁶ E téren a legfontosabb célkitűzés, hogy elősegítsék a tagállamok energiaellátásának a diverzifikálását, és csökkentsék a lehetőségét annak, hogy az e területen nagy befolyással bíró Oroszország a politikai céljai elérésére használhassa fel az energiapiacra elfoglalt pozícióját.

A 2017-es adatokból az látható, hogy az akkor – még az Egyesült Királyság kilépését megelőzően – 28 tagú Európai Unió országaiba érkező kőolaj mennyiségének a legjelentősebb része, 30 százaléka Oroszországból származott. A tagállamok teljes fogyasztásából 13 százalékot Norvégia, 7,9-et Kazahsztán, 6,9-et Irak, 6,5-öt Nigéria, 5,7-et Szaúd-Arábia, további 30,1 százalékot pedig egyéb beszállítók biztosították. Földgázból ugyanakkor a szükséges mennyiség 37 százalékát Oroszország adta, s ugyanannyi jött Norvégiából is. Az uniós tagállamok együttesen további 12,7 százalékot Algériától, 5,6-ot Katartól, 7,7 százalékot egyéb országoktól vásároltak. Ezen adatokból kiderül, hogy abban az időben, amikor a kezdeményezés célkitűzéseinek a jelentős részét kidolgozták, Oroszország volt a legnagyobb kőolaj-, és az egyik legjelentősebb földgázzállító az Európai Unió egésze számára. Ez az arány viszont korántsem egységesen oszlott el a tagállamok között: míg kőolajból a 3SI 12 tagállamának 58,33 százaléka esetében a szükségletek több mint felét biztosították orosz forrásból, addig a többi 16 EU-tagállam 68,75 százalékában kevesebb mint a negyedét. A földgáz vonatkozásában ez a különbség még látványosabb: a kezdeményezés országainak a háromnegyed részében a fogyasztás több mint a háromnegyede orosz forrásból származott, miközben a többi EU-tagállam 68,75 százalékában kevesebb mint a negyede.⁷⁷

Az európai gáztermelés csökkenése miatt pedig várható volt, hogy az import aránya tovább növekszik. Oroszország az EU-nak eladható gáz mennyiségének a növelése érdekében az addigi nagy, Európába irányuló szárazföldi gázvezetékei (például a Jamal-Európa és a Testvériség) mellé 2012-ben megnyitotta a Németországgal közvetlen összeköttetést biztosító, tenger alatt kiépített csővezetékét, az Északi Áramlat-1 gázvezetékét.⁷⁸ Ez egyben lehetővé tette számára azt is, hogy elkerülje mindazt a kockázatot, ami azzal jár, hogy olyan országok területén át kénytelen az európai gázszállítást megvalósítani, mint például Ukrajna.

A 2021-re megépült Északi Áramlat-2 gázvezetékkel az előzőnek a kapacitását a duplájára tervezték növelni.⁷⁹ Azonban az üzembe helyezéséhez szükséges engedélyek kapcsán jelentkező csúszások, majd az orosz-ukrán háború kitörése és a két Északi Áramlat vezeték megrongálása ezt a mai napig megghiúsította. A megépítésének egyébként sem volt pozitív a fogadtatása az Európai Unió országainak a jelentős részében, ugyanis sokan úgy érezték, hogy az Oroszország

növekvő befolyásával fenyeget.⁸⁰ Az Amerikai Egyesült Államok szintén kritikus viszonyult a projekthez.⁸¹

Az Oroszországgal szembeni nemzetközi bizalmatlanság nem is alaptalan: Moszkva ugyanis időnként politikai eszközként használja az energiapiacot elfoglalt helyzetét, hogy rákényszerítse az akaratát a szomszédaira. Gondoljunk csak a 2009-es orosz–ukrán konfliktusra, amely az európai gázszállítás leállításával járt, és súlyos válságot idézett elő.⁸²

A 3SI projektjei megfelelnek az Európai Bizottság által az energiaügy terén megfogalmazott célkitűzéseknek. A problémát az okozza, hogy az orosz energiaimport leállítására az infláció emelkedését vonná maga után, különösen az olyan, erősen Oroszországra támaszkodó EU-tagállamokban, mint a visegrádi négyek, Ausztria vagy éppen Németország. A diverzifikáció emellett költséges és időigényes, s megfelelő LNG-infrastruktúrát kellene hozzá kiépíteni a régióban.⁸³

A kezdeményezés energiaügyi projektjeihez tartozik például az olyan gázvezetékek kiépítése, amelyek valamilyen alternatív forrásból biztosíthatják a földgázt Európának. Ilyen többek között a *BRUA* elnevezésű gázvezeték, amelyen keresztül a tervek szerint Bulgária, Románia, Magyarország és Ausztria számára lehet majd földgázt szállítani a fekete-tengeri lelőhelyekről.⁸⁴ A délen futó Transzadriai gázvezeték kiépítése 2020-ra készült el, és az azeri gáz Európába szállítását biztosítja, egészen Olaszországig.⁸⁵

Az energiaügyi megoldások másik fontos területét az LNG-terminálok építése és – lehetőség szerint – a térségbeli összekötésük jelenti, amelynek célja elsősorban az amerikai cseppfolyós gáz olcsóbb hozzáférhetőségének, s egyben a közép-európai energiaellátás diverzifikálódásának a biztosítása. A litvániai Klaipėdában már 2014-ben, a lengyelországi Świnoujściében pedig 2015-ben adták át az LNG-terminált,⁸⁶ míg Horvátországban 2021 óta működik egy a Krk szigeten.⁸⁷ A kezdeményezés résztvevői által megfogalmazott terv megvalósítását az említett LNG-terminálok összekötő, észak–déli irányú gázvezetékrendszer jelentené, amely a tengeren érkező cseppfolyósított földgáz elérhetővé tételével alternatívaként szolgálna az orosz földgáznak.⁸⁸

Az energiaügyi projektek terén további gondot okozhat viszont, hogy az Egyesült Államok valószínűleg egyedüli LNG-szállítóként nem tudja a szükséges mennyiséget biztosítani,⁸⁹ ezért előfordulhat, hogy részben olyan, megint csak autokratikus országokra is támaszkodni kellene, mint Szaúd-Arábia vagy Katar.⁹⁰

Digitalizáció

A digitalizáció fejlesztése számít az együttműködés legelhanyagoltabb területének: csupán a projektek 14 százaléka foglalkozik a témával.⁹¹ E téren a célkitűzés az internetes eszközök és létesítmények gyorsabb, megszokottak nélküli

és biztonságosabb kapcsolatának a biztosítása. Ez olyan tevékenységeket foglal magában, mint az optikai és az 5G-hálózat fejlesztése, műsorszóró állomások kiépítése, korszerűsítése.⁹² További lényeges cél, hogy nyugati forrásokból tőkét sikerüljön vonzani e területre, és Kína befolyását lehetőség szerint mérsékelni lehessen a szektorban, akár egyes kínai vállalatoknak a tagállamok piacáról történő kiszorításával is.⁹³

A tagállamok helyzete

Ahogy arról korábban volt szó, a Három Tenger Kezdeményezés tagállamai ma már egytől egyig az Európai Unió tagjai. Ennek ellenére az olyan területeken, mint a gazdasági potenciál, az energiabiztonság vagy az infrastruktúra fejlettsége, továbbra is nagy különbségek vannak a kelet-közép-európai országok, valamint a többi EU-tagállam között, ami kihat az előbbieik geopolitikai helyzetére is.⁹⁴

A tagállamoknak az együttműködéshez való hozzáállása korántsem egységes. Ez egyrészt a heterogén földrajzi helyzetükből, illetve az infrastrukturális, energiaügyi és digitális kapcsolataik eltérő fejlettségéből ered, másrészt a különböző történelmi tapasztalataikból és az azok nyomán kiépült külpolitikai, gazdasági kapcsolataikból. Ez utóbbi esetben jelentős törés mutatkozik közöttük a mentén, hogy Oroszországban fenyegetést vagy gazdasági lehetőséget vélnek-e felfedezni. Az e kérdésre adott válaszból pedig általában következtethetünk az Egyesült Államok adott tagállami befolyásának a mértékére is.

A balti államok

A 2004 óta NATO- és EU-tagállamnak számító Észtország, Lettország és Litvánia a hasonló külpolitikai szemléletük miatt egyöntetűen az Egyesült Államoknak az együttműködésben való minél aktívabb részvételét szorgalmazzák. Az infrastruktúra terén közös projekt ezen országok számára a *Rail Baltica* és a *Via Baltica* révén a vasúti összeköttetés megteremtése, illetve az autópálya kiépítése.

Észtországban az együttműködés politikai támogatottsága erős, amit az is bizonyít, hogy 2020-ban Tallinn adott otthont a kezdeményezés csúcstalálkozójának. A projektnek egy, az Európai Unió földrajzi periferiáján fekvő országban való pozitív fogadtatása nem is meglepő, hiszen számukra különösen fontos az infrastruktúra, az energiaellátás és a digitális kapcsolatok fejlesztése. Az energiaügy terén a Paldiskiben épülő LNG-terminál élvez náluk elsőbbséget.⁹⁵

Lettországban eleinte a kivárási politikáját alkalmazták az együttműködéssel kapcsolatban: az első csúcstalálkozón még nem is képviseltették magukat elnöki szinten, és valószínűleg a második alkalommal is csak az amerikai elnök, Donald Trump jelenléte miatt változtattak ezen a hozzáálláson.⁹⁶ Ennek egyik oka vélhetően a Lengyelország által a kezdeményezésben betöltött jelentős

szerep, amelynek a regionális ambíciói nem mindig egyeznek a lett érdekekkel.⁹⁷ 2022-ben viszont már Riga szolgált az éves csúcstalálkozó és az üzleti fórum helyszínéül.⁹⁸ Lettországból is felmerült egy tengerparti LNG-terminál építésének a gondolata, azonban kétségek merültek fel annak hosszú távú alkalmazhatóságával kapcsolatban, és úgy vélték, hogy érdekesebb lenne az olyan megújuló energiaforrások felé fordulni, mint a szél, és inkább szélerőműveket kellene építeni.⁹⁹

Litvániában a kezdetek óta pozitív a kezdeményezés fogadtatása.¹⁰⁰ Habár az ország földrajzi helyzetéből adódóan fontos számára az infrastruktúra fejlesztése is,¹⁰¹ mégis az energiabiztonság megteremtése élvez prioritást.¹⁰² Az Oroszországtól való függés csökkentése érdekében 2014-ben üzembe helyezték a Balti-tenger menti, már többször is említett Klaipėdában megépített LNG-terminált, amelyet még a Függetlenség nevű úszó, tároló, visszagázosító tartályhajóval is kiegészítettek. A további diverzifikáció érdekében pedig Litvánia több olyan fontos LNG-szállítóval is kapcsolatban áll, mint Norvégia, az Egyesült Államok vagy Katar. 2022-ben sor került a lengyel-litván gázhálózati összeköttetést biztosító csővezeték (GIPL) beüzemelésére is.¹⁰³

A visegrádi országok

1999-ben Csehország, Lengyelország és Magyarország, 2004-ben pedig Szlovákia is NATO-, valamint mind a négyen EU-tagok lettek. Az euroatlanti integrációjuk megvalósításában fontos szerepet játszott a Visegrádi Együttműködés (V4) is, amelynek révén a tagok – időnként kisebb, máskor nagyobb lelkesedéssel – 1991 óta folyamatosan kooperálnak egymással.¹⁰⁴ Jelenleg, mivel nincs egyetértés köztük az Oroszország által jelentett veszély jelentősége és kezelése tekintetében, a V4 közös fellépése is jelentősen megnehezült.

Lengyelország a Három Tenger Kezdeményezés együttműködés egyik alapítója, amely a centrális földrajzi helyzetéből adódóan sokat profitálhat abból, ha a régióban javul az országok közötti összeköttetés.¹⁰⁵ Ugyanakkor a méret és a lakosságszám tekintetében a kezdeményezés legnagyobb állama¹⁰⁶ és egyben a legjelentősebb finanszírozója a tagországok közül.¹⁰⁷ A fontosságát tovább erősíti az együttműködésben a gazdasági ereje, az uniós testületekben leadható szavazatainak a száma, a geopolitikai helyzete vagy éppen a katonai képessége.¹⁰⁸ Az energiaügy terén a legjelentősebb projekt számára a horvát Krk szigeten és a lengyel Świnoujście városában található LNG-terminálok összekötő gázhálózat kiépítése. Lengyelországnak azonban a földgáz- mellett a szén-szükséglete is magas, amelynek a jelentős részét szintén orosz importból elégítik ki, s ennek mérséklése érdekében nem sokat tettek eddig. Ezért a közeljövőben érdemes lenne megoldást találniuk a hagyományos fosszilis energia-hordozók helyettesítésére.¹⁰⁹

Magyarországnak a Három Tenger Kezdeményezésben való részvétele jóval passzívabb, mint például a Visegrádi Együttműködésben. A hozzáállásban való változást az sem segíti elő, hogy a 3SI-re nagy befolyással bíró Egyesült Államokkal Joe Biden elnök 2021-es beiktatása óta folyamatosan romlanak a magyar kapcsolatok,¹¹⁰ valamint állandósultak az országnak a kezdeményezés projektjeihez szintén jelentős politikai és pénzügyi támogatást nyújtó Európai Unióval folytatott vitái is. A Három Tenger Befektetési Alaphoz ugyanakkor – a tagok többségéhez hasonlóan – Magyarország is hozzájárult: 20 millió eurót fizetett be az EXIM bankon keresztül. Továbbá felvetette annak az ötletét is, hogy Budapesten állítsanak fel egy állandó titkárságot az együttműködés számára.¹¹¹

A magyar prioritást egyértelműen az infrastruktúra fejlesztése jelenti a 3SI területei közül.¹¹² Ennek megfelelően a *Via Carpatia* magyarországi szakasza 2021-re el is készült.¹¹³ Ami az energiaügyet érinti, Magyarország az Oroszországgal való viszonya miatt speciális helyzetben van az együttműködésen belül. Lengyelországgal ellentétben ugyanis kevésbé tartja Oroszországot katonai fenyegetésnek, de elismeri, hogy a hazai gázellátás egyoldalú, annak az orosz erőforrásokra történő alapozása kockázatokat jelenthet.¹¹⁴ A magyar–orosz energiaügyi kapcsolat viszont nem merül ki az energiaforrások importjában: a kormány a paksi atomerőmű tervezett bővítését is orosz együttműködéssel kívánja megvalósítani.¹¹⁵ Magyarország szárazföldi jellege – a saját tengerpart hiánya – azzal jár, hogy az orosz erőforrások helyettesítését nem tudja saját forrásokból, a saját területén megoldani, abban mindenképpen kénytelen lenne a szomszédos államokra támaszkodni.¹¹⁶

A magyar vélemény a digitalizáció terén is eltér némileg a tagállamok többségi meglátásától. Míg mások igyekeznek a kínai gazdasági befolyást redukálni a szektorban, például a Huawei és más kínai vállalatoknak az 5G-hálózatok fejlesztéséből történő kizorításával,¹¹⁷ addig Magyarország nem látja e területen Kínát veszélynek: többek között a Huawei-t is szívesen fogadja az 5G-hálózatok fejlesztésében. Mindez tovább nehezítheti a kezdeményezéssel való problémamentes együttműködést.¹¹⁸

Csehország kezdetben óvatosan, bizalmatlanul viszonyult a lengyel politikai projekthez: a Berlin és Brüsszel ellen vívott varsói hatalmi harc eszközeként értékelte azt. Végül azonban az, hogy a német és az európai uniós intézmények magas szinten képviseltették magukat a 3SI ülésein, 2018-ra eloszlatta a cseh félelmeket. Így a 2019-es szlovéniai csúcs volt az első, amelyen az ország elnöke, Miloš Zeman vett részt; korábban mindig alacsonyabb szintű képviselőket küldtek.¹¹⁹ Az ország nem csatlakozott a befektetési alaphoz,¹²⁰ s a tényleges projektektől is többnyire távol maradt. Ennek egyik oka, hogy a cseh gazdaság jelenleg nem igényel egyéb forrásokat, a szükségletei kielégítésére elegendő támogatás áll már a rendelkezésére, különösen az európai kohéziós politika keretében – ez a helyzet azonban idővel változhat.¹²¹

A kezdeményezés célkitűzései közül Csehország a régió infrastruktúrájának a fejlesztését látja az elsődlegesnek.¹²² Ez nem véletlen: a cseh exportorientált gazdaság számára előnyös, ha a régió országaival folytatott kereskedelméhez jobbak az összeköttetései velük. Mint a térség egyik legfontosabb kereskedelmi partnerének, Németországnak a lehetséges tagságával kapcsolatban a cseh kormány támogatóan nyilatkozik, valamint pozitívnak tartja az Egyesült Államok figyelmének a régióra fordítását. A háború viszont az energiabiztonság felértékelődését hozta magával. Mivel Csehország sem rendelkezik saját tengeri kijárral, valamelyik szomszédos országra tud csak támaszkodni e tekintetben, így megkísérelheti a kapcsolódást a lengyel vagy a német LNG-terminálhoz.¹²³

Szlovákia a Három Tenger Kezdeményezésben elfoglalt központi földrajzi helyzetéből adódóan jelentős mértékben profitálhat abból, ha javulnak a tagállamok közötti összeköttetések. Saját tengerpart nélkül az energiaügy terén viszont a szlovákok is csak a szomszédos államokra tudnak támaszkodni az orosz energiatülszórás csökkentése érdekében. Talán éppen ezért hallhatók időnként az oroszországi földgáz- és olajfüggőség csökkentésével kapcsolatban a magyarhoz hasonló negatív hangok szlovák részről is. További problémát jelent, hogy akárcsak Lengyelország, Szlovákia is jelentős mértékben hajlik a hagyományos fosszilis energiaforrások használatára.¹²⁴

Bulgária és Románia

A 2004-ben NATO-, 2007-ben pedig EU-tagállammá vált Bulgária és Románia számára az Európai Unió határán való elhelyezkedés indokoltá teszi a régió belüli összeköttetések fejlesztését.

Bulgária részéről a Három Tenger Kezdeményezésről folytatott kommunikációban egyfajta kettősség figyelhető meg. Egyrésztől pártolja az infrastruktúra fejlesztését, a gazdasági növekedést, az energiaforrások diverzifikálását, másrésztől viszont tart attól, hogy mindezen célok Oroszország ellen irányulnak. Vagyis mérlegeli a gazdasági előnyöket és az azokkal járó esetleges geopolitikai következményeket. A bolgárok a gazdasági elmaradásuk leküzdésének az elősegítését, a GDP növekedését várják a projektektől. A legfontosabbnak az infrastruktúra-fejlesztést tekintik, a digitalizáció területét viszont szinte teljesen elhanyagolják. Bulgária volt az az ország, amely javasolta a 3SI kibővítését Görögországgal – valamint Ciprussal –, amit valószínűleg részben az is indokolt, hogy nem szeretne a földrajzi periférián maradni.¹²⁵ Bulgáriában, vélhetően az ottani erős orosz befolyás következtében, erősek a kezdeményezéssel szembeni kritikus hangok, ami jól mutatja, hogy az ország miért tűnik időnként óvatosabbnak és kevésbé lelkesnek, mint a többi tagállam.¹²⁶ 2021-ben viszont ennek ellenére megszervezte az együttműködés éves csúcstalálkozóját.¹²⁷

Romániát 2017-ben, a varsói csúcstalálkozón képviselte először maga az elnök, Klaus Johannis, miután megtudták, hogy Donald Trump is részt vesz az eseményen. 2018-ban viszont már Bukarestben szervezték meg az együttműködés harmadik csúcstalálkozóját.¹²⁸ Az infrastruktúra terén a *Via Carpatia*, illetve a *Rail-2-Sea* projektet emelhetjük ki a románok esetében,¹²⁹ az energiaügy területén pedig a *BRUA* gázvezeték kiépítését.¹³⁰

Horvátország és Szlovénia

Míg Szlovénia 2004-ben lett a NATO- és az EU-tagja, addig Horvátországnak a NATO-tagságra 2009-ig, az EU-csatlakozásra pedig 2013-ig kellett várnia. Az egykori Jugoszlávia utódállamaiként, a közös múltjuk miatt mindkét ország sajátos problémákkal küzd. Többek között a Pirani-öbölért kialakult határvitájukat sem sikerült még a mai napig sem megnyugtató módon rendezni. Ez felvetheti a kérdést, hogy a közös érdekeltségeik elég erősek-e ahhoz, hogy a két ország más ügyekben képes legyen együttműködni egy regionális kooperáció keretein belül.

Horvátország a Három Tenger Kezdeményezés egyik alapítójának számít: Kolinda Grabar-Kitarović horvát elnök volt az, aki Andrzej Duda lengyel elnökkel közösen létrehozta az együttműködést. Ennek megfelelően kezdetben ő és hazája lelkesen támogatta a 3SI-t. A horvát politikai vezetés változását, Zoran Milanović 2020-as elnökké választását követően azonban államfői részről a projekt iránti elköteleződés gyengült, aminek az oka azon félelem volt, hogy az negatív hatással lehet a német és az orosz kapcsolatokra. Andrej Plenković miniszterelnök viszont továbbra is az együttműködés támogatójának számít. Tehát a 3SI tekintetében konfliktus van az állam- és a kormányfő között.¹³¹

A kezdeményezés céljai között nem alakult ki egyértelmű horvát érdekeltségi rangsor; talán leginkább az energiabiztonság emelhető ki a Krk szigeten felépített LNG-terminál és a kérdés aktuális relevanciája miatt.¹³²

Szlovénia, amely szintén az együttműködés középső részén fekszik, a földrajzi elhelyezkedése következtében jelentősen profitálhat annak célkitűzéseiből. Nem olyan meglepő tehát, hogy 2019-ben az éves csúcstalálkozó megszervezését is elvállalta.¹³³ Számára az infrastruktúra fejlesztése az elsődleges. Az energiaügy terén Szlovéniáról ugyanis kijelenthető, hogy ott az Európai Unió többi országánál magasabb az atomenergia, illetve a megújuló energiaforrások – elsősorban a víz – felhasználásának az aránya, és alacsony a földgázé. Éppen ezért Oroszországtól jelentős mértékben függetlennek számít, így nincsenek igazán érdekei az együttműködés e területén.¹³⁴

Ausztria

Ausztria már 1995 óta az Európai Unió tagállama ugyan, katonai tekintetben azonban a mai napig semleges országnak számít. A gazdasági fejlettség és az infrastruktúra szempontjából viszonylag jobban áll, mint a többi tagállam.¹³⁵ A Három Tenger Kezdeményezés országai közül az egyedüli, amely a hidegháború idején sem a Varsói Szerződésnek, sem Jugoszláviának nem volt a tagja.¹³⁶ Részben talán éppen a szovjet múlt hiánya folytán az orosz–ukrán háború kitörése előtt nem látta szükségesnek az orosz gázimporttól való függése csökkentését. Sőt, az Északi Áramlat-2 építésében az osztrák állami olajvállalat, az OMV is részt vett, így a vezetékek üzembe helyezésének a felfüggesztése természetesen jelentős veszteségeket is okozott a felmerült egyéb nehézségek mellett.¹³⁷ A térségben Magyarországon kívül Ausztria tűnik az oroszokkal egyik leginkább szimpatizáló országnak,¹³⁸ a háború miatt azonban más gazdasági szereplők felé fordult annak érdekében, hogy diverzifikálni tudja a gazdasági, kereskedelmi, energiaügyi kapcsolatait, s ezért üdvözli a kezdeményezésnek az Egyesült Államokkal kapcsolatos baráti politikáját.¹³⁹

További kilátások

A Három Tenger Kezdeményezés ambiciózus célkitűzéseit eddig csak kismértékben sikerült megvalósítani. Az intézményi keretek és a korlátozott pénzügyi lehetőségek miatt sok projekt még mindig csak folyamatban van, gyakoriak a csúszások a megvalósítás során. Az együttműködésben rejlő lehetőségek ugyanakkor jelentősek, amit jól mutat, hogy a tagállamai az Európai Unió területének 30, a népességének 25, a GDP-jének pedig közel 20 százalékát teszik ki, illetve adják.¹⁴⁰

Az orosz–ukrán háború folytán jelenleg nagyobb stratégiai igény mutatkozik a kezdeményezésre. Fokozottan szükségessé vált a gazdasági és az energiabiztonsági együttműködés megvalósítása,¹⁴¹ főként annak tükrében, hogy a tagállamok közül hét is határos Oroszországgal vagy Ukrajnával.¹⁴² Az infrastrukturális projektek kapcsán pedig meg kell jegyezni, hogy bár eredetileg kereskedelmi célok húzódtak meg a háttérükben, de a megvalósult közművek és közlekedési útvonalak szükség esetén katonai felhasználásra is alkalmasak lennének, például a csapatok mozgása során.¹⁴³

Finnország és Svédország NATO-csatlakozása bizonyos szempontból nem szerencsés a kezdeményezés számára, az ugyanis elvonhatja a figyelmet a régióról, és északra, a biztonsági témákra terelheti a nemzetközi figyelmet. Amennyiben pedig Ukrajna EU-csatlakozása tényleg megvalósulna, az megint csak források elvonásával, átcsoportosításával fenyegetné az együttműködést.¹⁴⁴

A 3SI további gyengéje, hogy nem tisztázott a viszonya más olyan e térségbeli regionális kooperációkkal, mint a Közép-európai Kezdeményezés, a Balti-tengeri Államok Tanácsa, a Visegrádi Együttműködés, a weimari háromszög, a slavkovi hármak, a bukaresti kilencek vagy a craiovai csoport, ami azzal fenyeget, hogy ezen együttműködések csökkentik egymás eredményességét.¹⁴⁵

Ami a háború miatt felértékelődött biztonsági kérdéseket és a kezdeményezés által érintett területek bővítését illeti, kijelenthető, hogy nem valószínű jelentős katonai együttműködés kialakítása annak keretein belül – e téren a tagállamok igyekeznek inkább a NATO-ra támaszkodni. Az sem segíti a közös felépést, hogy a többségüknek alacsonyak a védelmi kiadásai: többnyire a NATO által ajánlott GDP 2 százalékát kitevő szint alatt vannak.¹⁴⁶ Ukrajna orosz megtámadását követően is inkább csak azok a tagállamok emelték a védelmi kiadásukat, amelyeknek hosszabb közös határszakaszuk van az olyan NATO-n kívüli államokkal, mint Oroszország, Fehéroroszország vagy Ukrajna.¹⁴⁷

Az együttműködés sikere nagyban függ attól, hogy elegendő pénzügyi forrást sikerül-e biztosítani a projektek megvalósításához. Amennyiben így lenne, és az Egyesült Államok, az Európai Unió, illetve Nyugat-Európa a továbbiakban sem állna a kezdeményezés útjába, egyes gazdasági projektek terén jelentős eredményeket érhetnének el a tagállamok. Mélyebb politikai együttműködést viszont az érintett országoktól nem várhatunk, már csak az eltérő gazdasági fejlettségük, illetve a különböző érdekeik, külpolitikai célkitűzéseik okán sem.¹⁴⁸

Jegyzetek

- 1 Tölgyesi Beatrix: „A Három tenger kezdeményezés és az Intermarium koncepció háttere és kilátásai”, *KKI-elemzések*, no. 30. (2017): 3–4.
- 2 Mitrovits Miklós: „Három tenger – Kelet-Közép-Európa jövője?”, *Élet és Irodalom*, <https://www.es.hu/cikk/2017-07-07/mitrovits-miklos/harom-tenger-kelet-kozep-europa-jovoje.html> (a letöltés ideje: 2023. február 20).
- 3 Schmidt Andrea: „Három tenger mossa... Lengyelország regionális nagyhatalmi ambíciói a 21. században és annak gyökerei”, *Pólusok*, 1., no. 1. (2020): 136.
- 4 Kurečić, Petar: „The Three Seas Initiative: Geographical Determinants, Geopolitical Foundations, and Prospective Challenges”, *Hrvatski Geografski Glasnik*, 80., no. 1. (2018): 108.
- 5 Barabás T. János: „A Három Tenger Kezdeményezés a 2018. szeptemberi bukaresti értekezlet után”, *KKI-elemzések*, no. 34. (2018): 8.
- 6 Kőbányai Dénes: „A Három Tenger Kezdeményezés? Közép-Kelet-Európa reneszánsza?”, *Biztonságpolitika.hu*, <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/a-harom-tenger-kezdemenyezes-kozep-kelet-europa-reneszansza> (a letöltés ideje: 2023. február 8.).
- 7 Tölgyesi: „A Három tenger kezdeményezés”, 5. o.
- 8 Kornat, Marek: „Magyarország helye a Tengerköz-koncepcióban: Józef Beck és a lengyel-magyar szövetségről alkotott elképzelései a »Harmadik Európá«-ban”, *Múltunk*, no. 3. (2021): 53.

- 9 Schmidt: „Három tenger mossa”, 137. o.
- 10 Mitrovits: „Három tenger”.
- 11 Schmidt: „Három tenger mossa”, 138. o.
- 12 Uo., 140. o.
- 13 Wisniewski Anna: „A lengyel »keleti dimenzió«: tények, célkitűzések és indítékok” in *Kellet-Európa Tanulmányok IV. szám. A posztszovjet országok nemzetközi beilleszkedése: külkapcsolatok és energetika*, szerk. Ludvig Zsuzsa és Novák Tamás (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, 2009), 53. o.
- 14 Tölgyesi: „A Három tenger kezdeményezés”, 4. o.
- 15 Zbińkowski, Grzegorz: „The Three Seas Initiative and Its Economic and Geopolitical Effect on the European Union and Central and Eastern Europe”, *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 22., no. 2. (2019): 108.
- 16 Sosnowski, Leszek: „A Három tenger kezdeményezés”, *Pro Minoritate*, no. 3. (2019): 119.
- 17 Tölgyesi: „A Három tenger kezdeményezés”, 5. o.
- 18 Zbińkowski: „The Three Seas Initiative”, 108. o.
- 19 Tölgyesi: „A Három tenger kezdeményezés”, 5. o.
- 20 Schmidt: „Három tenger mossa”, 135. o.
- 21 Barabás: „A Három Tenger Kezdeményezés”, 3. o.
- 22 Boromisa, Ana-Maria és Samardžija, Višnja: „Croatia: In Search for Visibility and Stronger Support” in *Three Seas Initiative. Mapping National Perspectives*, szerk. Sprüds, Andris és Vargulis, Mārtiņš (Riga: Latvian Institute of International Affairs, 2022), 42. o.
- 23 Górká, Marek: „The Three Seas Initiative as a Political Challenge for the Countries of Central and Eastern Europe”, *Politics in Central Europe*, 14., no. 3. (2018): 61.
- 24 Tölgyesi: „A Három tenger kezdeményezés”, 6. o.
- 25 Kőbányai: „A Három Tenger Kezdeményezés?”.
- 26 Górká: „The Three Seas Initiative”, 59. o.
- 27 Boromisa és Samardžija: „Croatia”, 47. o.
- 28 Tchakarova, Velina és Benko, Livia: „Austria: The Bridge-Building Approach to the Three Seas Initiative – Avenues for Improvement” in *Three Seas Initiative*, 17. o.
- 29 Mitrovits: „Három tenger”.
- 30 Schmidt: „Három tenger mossa”, 143. o.
- 31 Tölgyesi: „A Három tenger kezdeményezés”, 8. o.
- 32 Kőbányai: „A Három Tenger Kezdeményezés?”.
- 33 Ralchev, Plamen: „Bulgaria: Sense, Sensibility and Wariness” in *Three Seas Initiative*, 40. o.
- 34 Mitrovits: „Három tenger”.
- 35 Kőbányai: „A Három Tenger Kezdeményezés?”.
- 36 Ralchev: „Bulgaria”, 35. o.
- 37 Tchakarova és Benko: „Austria”, 18. o.
- 38 Uo., 11. o.
- 39 Barabás: „A Három Tenger Kezdeményezés”, 7. o.
- 40 Kőbányai: „A Három Tenger Kezdeményezés?”.
- 41 Boromisa és Samardžija: „Croatia”, 48. o.
- 42 Barabás: „A Három Tenger Kezdeményezés”, 3. o.
- 43 Uo., 3. o.
- 44 „Warsaw Summit 2017”, *Three Seas*, <https://3seas.eu/about/past-summits/warsaw-summit-2017> (a letöltés ideje: 2023. február 22.).
- 45 Tölgyesi: „A Három tenger kezdeményezés”, 6–7. o.
- 46 Boromisa és Samardžija: „Croatia”, 46. o.

A Három Tenger Kezdeményezés

- 47 Barabás: „A Három Tenger Kezdeményezés”, 3. o.
- 48 Dobrowiecki Péter és Sadecki, Andrzej: „Magyarország és Lengyelország: kétoldalú kapcsolatok a regionális együttműködések tükrében” in *A lengyel–magyar szövetség: A kétoldalú kapcsolatok hat dimenziója*, szerk. Bartha Dániel és Inotai Edit (Budapest: Euro-Atlanti Integrációért és Demokráciáért Alapítvány, 2019), 21. o.
- 49 Ralchev: „Bulgaria”, 37. o.
- 50 Kőbányai: „A Három Tenger Kezdeményezés?”.
- 51 *Three Seas*, „Bucharest Summit 2018”, <https://3seas.eu/about/past-summits/bucharest-summit-2018> (a letöltés ideje: 2023. február 22.).
- 52 Barabás: „A Három Tenger Kezdeményezés”, 8. o.
- 53 „Ljubljana Summit 2019”, *Three Seas*, <https://www.3seas.eu/about/past-summits/ljubljana-summit-2019?lang=en> (a letöltés ideje: 2023. május 9.).
- 54 „Tallinn Summit 2020”, *Three Seas*, <https://www.3seas.eu/about/past-summits/tallinn-summit-2020?lang=en> (a letöltés ideje: 2023. május 9.).
- 55 Kőbányai: „A Három Tenger Kezdeményezés?”.
- 56 Rada Péter és Stepper Péter: „A geopolitika újraéledése és a Három Tenger Kezdeményezés”, *Biztonságpolitikai Szemle*, 13., no. 2. (2020): 5.
- 57 *Three Seas*, „Sofia Summit 2021”, <https://www.3seas.eu/about/past-summits/sofia-summit-2021?lang=en> (a letöltés ideje: 2023. május 9.).
- 58 *Three Seas*, „Joint Declaration of the Sixth Summit of the Three Seas Initiative”, <https://3seas.eu/event/joint-declaration-of-the-sixth-summit-of-the-three-seas-initiative> (a letöltés ideje: 2023. február 22.).
- 59 *Three Seas*, „Joint Declaration of the Seventh Three Seas Initiative Summit”, https://media.voog.com/0000/0046/4166/files/declaration_pages.pdf (a letöltés ideje: 2023. május 9.).
- 60 Orzelska-Stączek, Agnieszka: „Poland as the Driving Force of the 3SI. From an Ambitious Vision to a Pragmatic Cooperation of 12 EU Member States” in *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative Bucharest Summit: Advancing the Common Agenda*, szerk. Anghelescu, Ana-Maria Andreea és Iulian, Oneaşcă (Bukarest: European Institute of Romania, 2023), 31. o.
- 61 Staicu, Daniela és Guşilov, Eugenia: „Bridging the East–West Gap in Transport Inequality” in *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative*, 58. o.
- 62 Maha, Liviu-George és Yu, Hak Ye: „Enlargement of the 3SI: Better Connectivity and Economic Development” in *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative*, 54. o.
- 63 Wilczek, Julita: „Building Three Seas+ Framework to Assist Our Neighbours in the EU Accession Process” in *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative*, 34. o.
- 64 Tilles, Daniel: „Greece Becomes 13th Member of Three Seas Initiative on EU’s Eastern Flank”, *Notes from Poland*, <https://notesfrompoland.com/2023/09/07/greece-becomes-13th-member-of-three-seas-initiative-on-eus-eastern-flank/> (a letöltés ideje: 2024. április 25.).
- 65 Sebe, Mihai: „The Three Seas Initiative – One Year after the Riga Summit: Full Steam ahead?” in *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative*, 59. o.
- 66 *President.pl*, „Joint Declaration of the Ninth Summit of the Three Seas Initiative”, <https://www.president.pl/news/joint-declaration-of-the-ninth-summit-of-the-three-seas-initiative,83857> (a letöltés ideje: 2024. április 25.).
- 67 Márky Zoltán: „Egyedi-e a V4? Regionális együttműködési minták az EU-ban” in *A visegrádi négyek jelentősége, struktúrája és értékei*, szerk. Balaskó Angéla (Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2018), 70. o.
- 68 Tölgyesi: „A Három tenger kezdeményezés”, 6. o.

- 69 Górká: „The Three Seas Initiative”, 68. o.
 70 Uo., 58. o.
 71 *Three Seas*, „Priority Projects”, a letöltés ideje: 2023. május 09., <https://www.3seas.eu/about/progressreport?lang=en>
 72 Zbińkowski: „The Three Seas Initiative”, 111. o.
 73 Barabás: „A Három Tenger Kezdeményezés”, 5. o.
 74 Ploom, Illimar és Veebel, Viljar: „Estonia: The Increased Focus on Geopolitics after Russia’s Invasion in Ukraine” in *Three Seas Initiative*, 75. o.
 75 Sebe, Mihai: „Romania: Transforming the Three Seas Initiative into a Strategic Opportunity. A Short Overview” in *Three Seas Initiative*, 147–148. o.
 76 *Three Seas*, „Priority Projects”.
 77 Zbińkowski: „The Three Seas Initiative”, 110. o.
 78 Kotek Péter, Selei Adrienn és Takácsné Tóth Borbála: „Az Északi Áramlat-2 gázvezeték megépítésének hatása a gázárakra és a versenyre” in *Verseny és szabályozás*, szerk. Valentiny Pál, Kiss Ferenc László és Nagy Csongor István (Budapest: MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, 2016), 241–242. o.
 79 Uo., 242. o.
 80 Barabás: „A Három Tenger Kezdeményezés”, 8. o.
 81 Kőbányai: „A Három Tenger Kezdeményezés?”.
 82 Górká: „The Three Seas Initiative”, 60–61. o.
 83 Tchakarova és Benko: „Austria”, 12. o.
 84 Uo., 14. o.
 85 Kotek, Selei és Takácsné Tóth: „Az Északi Áramlat-2”, 241. o.
 86 Barabás: „A Három Tenger Kezdeményezés”, 4–5. o.
 87 Boromisa és Samardžija: „Croatia”, 50. o.
 88 Barabás: „A Három Tenger Kezdeményezés”, 5. o.
 89 Zeöld Zsombor: „Hungary: Giving the Minimum” in *Three Seas Initiative*, 85. o.
 90 Jarończyk, Kamil és Przybylski, Wojciech: „Poland: Regional Leadership Stunted by Governance Dilemmas” in *Three Seas Initiative*, 135. o.
 91 *Three Seas*, „Priority Projects”.
 92 Górká: „The Three Seas Initiative”, 63–64. o.
 93 Zeöld: „Hungary”, 87. o.
 94 Zbińkowski: „The Three Seas Initiative”, 106. o.
 95 Ploom és Veebel: „Estonia”, 73–75. o.
 96 Lieģis, Imants: „Latvia: Engagement in the Three Seas Initiative and Prioritising Geopolitics” in *Three Seas Initiative*, 98. o.
 97 Uo., 101. o.
 98 Uo., 99. o.
 99 Uo., 105–106. o.
 100 Varvuolis, Gediminas és Vitkus, Gediminas: „Lithuania: The Search for Synergies” in *Three Seas Initiative*, 113. o.
 101 Uo., 115. o.
 102 Uo., 122. o.
 103 Uo., 116–117. o.
 104 Stepper Péter: „A visegrádi együttműködésről a magyar elnökség kapcsán”, *Külügyi Szemle*, 17., no. 2. (2018): 58.
 105 Jarończyk és Przybylski: „Poland”, 125. o.
 106 Uo., 131. o.

A Három Tenger Kezdeményezés

- 107 Uo., 129. o.
108 Kurečić: „The Three Seas Initiative”, 112. o.
109 Jarończyk és Przybylski: „Poland”, 134–135. o.
110 Zeöld: „Hungary”, 92. o.
111 Stepper Péter: „Hungary: The (Geo)Momentum for Development – Connecting the Baltic, Adriatic and Black Sea Regions” in *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative*, 21. o.
112 Zeöld: „Hungary”, 84. o.
113 Uo., 90. o.
114 Dobrowiecki és Sadecki: „Magyarország és Lengyelország”, 20. o.
115 Zeöld: „Hungary”, 87. o.
116 Uo., 84. o.
117 Uo., 87. o.
118 Uo., 88–89. o.
119 Dostál, Vít: „Czech Republic: A Stalemate and Promising Circumstances” in *Three Seas Initiative*, 58–59. o.
120 Juzova, Jana: „To Be or Not to Be: Czech Republic’s Ambiguous Attitude towards the 3SI” in *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative*, 18. o.
121 Dostál: „Czech Republic”, 61–62. o.
122 Uo., 60. o.
123 Uo., 62–65. o.
124 Mokrá, Lucia: „Slovakia: Strengthening Regional Position and Addressing New Challenges” in *Three Seas Initiative*, 167. o.
125 Ralchev: „Bulgaria”, 28–30. o.
126 Uo., 34–36. o.
127 *Three Seas*, „Joint Declaration of the Sixth Summit of the Three Seas Initiative”.
128 Sebe: „Romania”, 144. o.
129 Uo., 147. o.
130 Kőbányai: „A Három Tenger Kezdeményezés?”.
131 Boromisa és Samardžija: „Croatia”, 42–43. o.
132 Uo., 54. o.
133 Bojinović Fenko, Ana: „Slovenia: High Interest in the Complementarity of the Three Seas Initiative with EU Regional Development Frameworks” in *Three Seas Initiative*, 175–176. o.
134 Uo., 179–181. o.
135 Tchakarova és Benko: „Austria”, 17. o.
136 Uo., 11. o.
137 Uo., 13–14. o.
138 Uo., 23. o.
139 Uo., 20. o.
140 Brie, Mircea: „Challenges, Opportunities and Expectations of Enhanced Cooperation within the 3SI towards the Black Sea” in *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative*, 51. o.
141 Kim, Anthony B.: „The Three Seas Initiative: A Case for America’s Economic Statecraft Imperative” in *Three Seas Initiative*, 189. o.
142 Lieģis: „Latvia”, 99. o.
143 Zeöld: „Hungary”, 90. o.
144 Uo., 92–93. o.
145 Barabás: „A Három Tenger Kezdeményezés”, 7. o.
146 Kurečić: „The Three Seas Initiative”, 113. o.
147 Uo., 120–121. o.
148 Kőbányai: „A Három Tenger Kezdeményezés?”.